

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЪВРЕМЕННОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ ЧРЕЗ ПРИЕМАНЕ И ПРИЛАГАНЕ НА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ

Елена Й. Шопова

СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Свищов, България
e.yordanova@uni-svishtov.bg

РЕЗЮМЕ — В дългосрочен план, в съвременната динамична среда, дейността на агроорганизацията може да бъде успешна, ефективна и устойчива, ако е социално отговорна. В настоящата статия акцентираме върху необходимостта от промяна в съзнанието, мисленето и поведението на човешкия фактор в посока на приемане и прилагане на социална отговорност при управлението на земеделските стопанства, което да допринесе за екологизация на управленския процес, хуманно и етично отношение, екологична отговорност и разумен подход към всички компоненти на околната среда за постигане на ефективно управление и устойчиво развитие на съвременното земеделие.

Ключови думи: социална отговорност, земеделие

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MODERN AGRICULTURE THROUGH THE ADOPTION AND IMPLEMENTATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY

Elena J. Shopova

D.A. Tsenov Academy of Ecinomis
Svishtov, Bulgaria

e.yordanova@uni-svishtov.bg

ABSTRACT — In the long term, in today's dynamic environment, the activity of the agricultural organization can be successful, efficient and sustainable if it is socially responsible. In this article, we emphasize the need for a change in the consciousness, thinking and behavior of the human factor in the direction of accepting and applying social responsibility in the management of agricultural holdings, which will contribute to the greening of the management process, humane and ethical

attitude, environmental responsibility and reasonable approach to all components of the environment to achieve effective management and sustainable development of modern agriculture.

Keywords: agrarian business, social responsibility, agriculture

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Концепцията за социалната отговорност на бизнеса добива все по-голяма популярност както в съвременната научна теория за агроорганизацията, така и в реалната стопанска практика. Социалната отговорност предполага доброволна грижа на организациите към хората и към околната среда, с оглед повишаване на качеството на живота. Тя е етична категория и представлява съвкупност от нагласи, решения и действия на организацията, които са ориентирани към обществото и водят до обвързване с дългосрочни стратегии.

КСО е насочена в следните области: общество, околна среда, човешки капитал и условия на труд, знание и образование, маркетинг, свързан с кауза.

2. СОЦИАЛНИ ИНИЦИАТИВИ И СОЦИАЛНИ ИНОВАЦИИ

Социалната отговорност е свързана с реализацията на *социални инициативи* в рамките на приетите социални цели на организациите и е един от основните фактори за повишаване на тяхната конкурентоспособност. Социалните инициативи на фирмите, които функционират в пазарни условия, са от голямо значение за формирането на техния добър имидж в обществото.

Подобряването на качеството на живот на хората и общностите в съвременното общество предполага търсене на добри идеи и реализация на иновативни решения в областта на социалната отговорност. *Социалната иновация* е ефективно и устойчиво решение на обществен проблем. Според дефиницията на Европейската комисия - социална иновация означава разработване на идеи, услуги и модели, които адресират по-добре социални проблеми. Те включват гражданска инициатива, сътрудничество между частния и публичния сектор, с цел подобряване на средата, работа в екип за създаването на бизнес концепция, изобретателност при решаване на проблеми, поемане на инициативи, използване на технологии с цел постигане на по-добри резултати, повишена мотивираност и ангажираност, достъп до иновативни инструменти за обучение. Като водещи *принципи при прилагането на социални иновации* можем да открием: устойчиво развитие чрез ефективно използване на местните ресурси, социално включване на групи в неравностойно положение, повишаване на толерантността и опазването на човешките права, въвеждане в експлоатация на съвременни технологии, мобилизиране на гражданско участие и доброволчество, адресиране на местните проблеми по начин, който стимулира позитивната социална промяна и следва най-добрите практики на развитие в съответната област, съгласно международния опит, акцентирание върху решаване на екологични проблеми, въвеждане на екологосъобразни практики, повишаване на осведомеността чрез екологични инициативи и обучения.

Според областите на КСО, социалните иновации са насочени в следните направления: общество (PR дейности, доброволен труд, социална интеграция), околна среда (дейности, свързани с възстановяване или опазване на околната среда), човешки капитал и условия на труд (обучение и развитие на персонала, подпомагане развитието на кариерата, доброволчески програми за служители), знание и образование (ориентирано към младите хора и създава умения за комуникация, анализ, вземане на решения, критично отношение към стереотипите, толерантност и креативност), изкуство и култура (не само сфера на изява на

таланти, но и важен информационен канал за формиране на нагласи, ценности и отношения, изграждане на солидарност и толерантност в обществото и създаване на активна гражданска позиция по актуални проблеми).

Социалните иновации се свързват със *социалното предприемачество*. Това е термин, който обикновено се използва във връзка с въпроси за социално включване, социални услуги в общността и социална икономика. Основната идея в социалното предприемачество е създаване на по-добри условия за трудова заетост, като една от основните цели е развитието на обществена солидарност.

Интегрирането на корпоративната социална отговорност (КСО) в управлението на агроорганизациите е от съществено значение за тяхното устойчиво развитие. Реализацията на този процес и положителните резултати от него са свързани с приемане на добри практики, на социални инициативи и иновации, както и на иновативен подход и модел на управление. Възприемането на КСО в управленския процес предполага решаването както на икономически, така и на социални и екологични проблеми. Ние поставяме акцент на социално-етичната и екологична отговорност при управлението на агроорганизациите в контекста на Общата селскостопанска политика на ЕС.

Осъществяването на отговорна и екологичноориентирана дейност е не само национална, а и глобална тенденция през последните години. Екологосъобразното управление е предпоставка за положителна обществена нагласа, благоприятно позициониране на пазара и най-вече напълно осъзната и наложително присъща необходимост в условията на трансформираща се към устойчивост икономика. Очертава се идеята за прилагане на устойчив модел на управление чрез социално отговорни решения и стратегии, съобразени с околната среда.

Европейската комисия дава кратко и целенасочено определение за същността на КСО: „отговорност на предприятията за въздействието им върху обществото“ (European commission, 2011). Основната идея е, че организациите носят отговорност за своето положително или отрицателно въздействие върху обществото и околната среда.

3. СОЦИАЛНАТА ОТГОВОРНОСТ КАТО ЕТИЧНА КАТЕГОРИЯ

Определението, което се доближава най-пълно до темата на настоящото проучване и ние сме възприели като насока за разсъждение, е в стандарта БДС ISO 26000:2012, според което КСО е *„отговорност на организацията за въздействието на нейните решения и дейности върху обществото и околната среда чрез прозрачно и етично поведение*, така че да съдейства за устойчивото развитие, включително за здравето и благосъстоянието на обществото, да отчита очакванията на заинтересованите страни, да бъде в съответствие с приложимото законодателство и с принципите на международните норми на поведение, както и да бъде интегрирана в цялата организация, и практикувана в нейните взаимоотношения“.

Именно това схващане възприемаме за водещо в нашите разсъждения за *отговорността при управленските решения и дейности, насочвайки вниманието си конкретно към постигането на етично поведение, основано на общи ценности*.

В подкрепа на нашето твърдение за значението на етиката и ценностите в екологизацията на управленския процес обръщаме внимание, че Програмата на ООН за устойчиво развитие до 2030 г. подчертава, че КСО разширява своя обхват не само към въздействието върху обществото и околната среда, но вече насочва фокуса на дейност на организациите към проблеми, свързани с етиката. В съответствие с тези насоки са и двата плана за изпълнение на разработената от Министерството на труда и социалната политика на

България „Стратегия за корпоративна социална отговорност“ (МТСП, 2019). Стратегическите документи целят успешно вграждане на корпоративната социална отговорност в управлението на агроорганизациите и по този начин насърчават тяхното устойчиво развитие. Като тенденция се налага стремежът на земеделските организации към социалните аспекти на икономическата дейност.

Можем да обобщим, че същността на КСО не се изразява и ограничава основно в икономическата, социална и екологична насока на устойчивото развитие, а категорично последните тенденции и инициативи открояват и нейната етична насоченост.

Корпоративната социална отговорност се характеризира с отговорности като прозрачност и спазване на законови норми, етичност, грижа за хората и околната среда. Тези аспекти на нейната същност през 1991 година Carroll подрежда в четири нива във формата на пирамида в йерархична последователност. В основата на пирамидата е първото ниво на икономическата отговорност. Всяка бизнес организация трябва да реализира печалба, за да оцелява и съществува. Това означава, че КСО не отрича, а всъщност зависи от икономическите показатели. Когато не усвояваш само за собствено задоволяване, а инвестираш в социално-отговорни и етични дейности, тогава говорим за организации, ангажирани с корпоративна социална отговорност. Второто ниво е свързано със спазването на законите, целият управленски процес и всички дейности трябва да са подчинени на националното и международно законодателство. Като следващо ниво на надграждане на отговорностите е поставен аспектът, на който ние акцентираме, а именно – етичният. Етичното отношение към обществените проблеми и етичното съзнание за състоянието и опазването на околната среда определят и формират, заедно с печалбата и спазването на законите, визията и мисията на организацията. Когато има достатъчно средства, получени по екологосъобразен начин, организацията може, без да е задължително, но напълно осъзнато като отговорност, да си позволи благотворителност и грижа за хората и природата. Това е четвъртото ниво – филантропията.

Пирамидата на Каръл е модел за всяка социално отговорна организация. Третото и четвъртото ниво на социална отговорност, етичното и филантропското, допринасят за добра репутация и устойчиво развитие и гарантират, че организациите имат морална отговорност към обществото. Това е възможно само в условията на подходящи организационни ценности, приети и споделени от ръководството.

Корпоративна социална отговорност отразява отношенията между организацията и обществото и представлява съвкупност от нагласи, решения и действия.

Най-ефективният подход доближава нагласите, решенията и действията на обществото с нагласите, решенията и действията на организацията, което я определя като социална отговорна. Това поставя екологично-етичният подход като определящ за устойчивостта и положителната оценка на обществото за дадена организация. Акцентите в тази насока са следните:

- социалната отговорност като социално задължение, при която привържениците на социално-икономическия подход, за разлика от икономическия подход, приемат, че мениджмънтът се интересува не само от печалбата, а и има грижа за благосъстоянието на обществото;
- социалната отговорност като социална реакция, при която ръководителят на организацията се съобразява със социалните норми, ценности и очаквания на обществото, което включва очаквания за поемане на част от разходите за опазване на околната среда, за екологията, за разрешаването на социални проблеми. В случая решенията и действията са доброволни и алтруистични;
- социалната отговорност като социална активност, т.е. нагласа, вземане на решения и извършване на действия, които изпреварват събитията.

В дългосрочен план в съвременната динамична среда, дейността на организацията може да бъде успешна, ефективна и устойчива, ако е социално отговорна.

Основният извод, който бихме могли да обобщим от направените разсъждения е необходимостта от промяна в съзнанието, мисленето и поведението на човешкия фактор в посока на екологизация на извършваните дейности, хуманно и етично отношение, екологична отговорност и разумен подход към всички компоненти на околната среда за постигане на ефективно управление и устойчиво развитие на съвременното земеделие.

Принципите на социалната отговорност обединяват етичната и екологична отговорност и утвърждават принципите на устойчивото развитие.

Понятието „устойчиво“ развитие съдържа в себе си смисловото значение на екологосъобразност, което означава разумно потребление с грижа за природните ресурси, за екологичното равновесие и за потребностите на бъдещите поколения. Именно това комплексно отношение изисква прилагане в управлението на предложения от нас екологично-етичен ценностен подход, който разглежда като едно цяло отношението към икономическото развитие и опазването на околната среда.

Етичният подход разширява обхвата на корпоративната социална отговорност. Той обхваща и определя ролята на мениджъра, и необходимостта неговите умения и компетентности да отговарят на съвременните изисквания за организационно развитие, за хуманно отношение, защото, както отбелязва Carroll: „Корпоративната социална отговорност може да стане реалност само ако мениджърите са морални, а не аморални или неморални.“ Твърдението напълно подкрепя нашите разсъждения за необходимостта от етичност на решенията и моралност, характеризираща личностните качества на мениджъра.

Основна предпоставка за етичност и ефективност на управленския процес в съвременното земеделие са изграждането на управленски умения и приемането на позитивен управленски подход в междуличностните отношения спрямо вътрешната и външна среда, обединяващ индивидуалните потребности и организационните цели, както и целите на земеделското стопанство за икономическо развитие и растеж с принципите на устойчивото развитие.

Поведенческата промяна зависи от усилията от страна на ръководството, както и от уменията да се избира адекватен управленски подход. Промяната се свързва с насочване на поведението на човешкия фактор в посока на социална отговорност, екологосъобразни практики, екологично съзнание и етичност. Въздействието върху поведението може да се осъществява чрез приемане на концепцията за социална отговорност, която се стреми да съвместява и балансира икономическата рентабилност и екологичната устойчивост. Нейната основна цел е чрез екологично-етично отношение да се постигне екологично-етично поведение, което да спомогне за *устойчивост на управлението в агроорганизацията*.

Всяка организация, в т.ч. и земеделската, има социална същност и не може да съществува без да се подчинява на основни етични закони, приети от обществото, в което функционира. В съвременните условия на изключителна конкуренция, когато обществото ясно показва, че желае качествени стоки и услуги, всяка бизнес организация, макар че водещ приоритет е печалбата, държи на хората вътре (ръководители и подчинени) и извън (потребители и др.) своя кръг. В този смисъл принципите на социалната отговорност са общовалидни за всички организации.

Актуалността и значимостта на научното изследване на социалната отговорност в съвременното земеделие са безспорни за осъществяването на крайните цели и положителните

резултати в земеделските стопанства. Този процес може да се осъществи чрез формирането на екологично-етична ценностна нагласа, която да балансира както поведението на хората в агроорганизацията, така и организационните цели с целите на устойчивото развитие, с което да допринесе за *ефективността на управленския процес и неговата устойчивост*.

Тази теза намира своето основание във всички стратегически документи, тенденции и насоки за развитие на аграрния сектор. Предприетите реформи и инвестиции в съвременното земеделие целят икономиките на ЕС да станат по-устойчиви и подготвени за предизвикателствата на екологичния и цифровия преход и справяне с предизвикателства в области като конкурентоспособност, екологична устойчивост, образование и умения. Новите цели извеждат на преден план предизвикателства, свързани с въвеждането на екоинновации, изследвания в областта на човешкия фактор като най-ценния капитал, както и стимулиране на взаимодействието между наука и бизнес. Във всички стратегически документи са обръща специално внимание на отговорното и разумно поведение, свързано с устойчиво управление и ефикасно използване на ресурсите, ориентирано към опазването на околната среда и намаляване на вредното въздействие върху човешкото здраве, стимулиране на устойчиви практики на производство в хармония с природата.

В съвременното земеделие ролята на *социалната отговорност* е с определящо значение за екологосъобразното управление и устойчивостта на агроорганизацията. Именно *екологичният компонент* формира основата на аграрния сектор и движи неговия растеж и развитие. *Екологичните фактори*, като състоянието на почвата, качеството на водата и биоразнообразието, играят ключова роля при определянето на продуктивността и жизнеспособността на земеделските земи.

Ефективното управление на хората и спазването на екологосъобразно производство изисква баланс между икономически, социални и екологични проблеми, чийто баланс е в основата на социалната отговорност. Използването на устойчиви практики за запазване на почвата и водата може да подобри добивите на културите, да е от полза за околната среда и да осигури дългосрочни икономически ползи за земеделските производители. По същия начин, инвестирането в образованието и обучението на земеделски производители и работници може да подобри ефикасността и ефективността на земеделските дейности, като същевременно подобри техния поминък и благосъстояние.

4. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Темата за социалната отговорност е широкообхватна и може да бъде представена в различни аспекти – философски, социологически, психологически, управленски. Изследва се влиянието между социалните и екологичните фактори. Систематизирането и обобщаването на съществуващите разработки и апробирането им в практиката ще допринесе за обогатяване както на научната литература, така и за решаване на практически проблеми в областта на управлението на земеделските стопанства. Представената теоретична разработка използва комплекс от общи комбинирани методи: метод на анализ и синтез, логически анализ, ситуационен анализ и синтез.

5. РЕЗУЛТАТИ

Можем да открием следните *изводи*, формирани от направените теоретични разсъждения:

- *екологосъобразните практики, инициативи и иновации засилват екологично-етичния компонент в управленския процес на съвременното земеделие;*

- *екологично-етичното поведение е определящ фактор за устойчивост на управленския процес в съвременното земеделие;*

За приемане и прилагане на социалната отговорност е необходим превесът на екологично-етичния компонент в стратегията за развитие на земеделските стопанства. Нарастващите изисквания в сферата на съвременното земеделие и навлизането на нови европейски стандарти, свързани с аграрния сектор, налагат необходимост от нови управленски подходи, които да съчетават традиционната практика с новостите в променящата се среда. Наред със задължителното съобразяване със законите и нормативната уредба, в управленския процес се чувства необходимостта от повече отговорност, загриженост, етичност.

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значението на социалната отговорност и екологично-етичното поведение за устойчивост на управленския процес в земеделските стопанства е безспорно. Новите тенденции в съвременното общество, от една страна, изискват адекватни на променената среда отношения, практики и управленски подход в агроорганизацията, а от друга страна, всяка промяна, свързана с човешкия фактор, е стресова и постъпателна. Кризисните ситуации в динамичната работна среда пораждаат необходимост от повече умения и компетентности, разумен подход, адекватни решения, екологосъобразни действия.

ЛИТЕРАТУРА:

Данкова, П. (2008). Корпоративна социална отговорност и конкурентоспособност на предприятието. София: УНСС

Каменов, Д. (2008) Корпоративната социална отговорност и управлението на човешките ресурси. Сп. „Панорама на труда“, бр.8-9

Николова, М. (2013). Екологично устойчиво развитие на агрофирмата. Свищов: АИ „Ценов“

МЗм, <https://www.mzh.government.bg/>, 2023

„Чиста планета за всички“ – Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика

Стратегия на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г.

Стратегия „От фермата до трапезата“ за справедлива, здравословна и екологосъобразна продоволствена система (COM(2020) 381)

Директива относно екологичната отговорност по отношение на предотвратяването и

отстраняването на екологичните щети (2004/35/ЕО)

Национална програма за контрол на замърсяването на въздуха, България 2020-2030 г.

Документирана работна процедура за извършване на проверки за спазване правилата за добра земеделска практика с цел опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници, БАБХ

<https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-okolnata-sreda-i-plan-za-dejstvie-kum-neya/>

https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2022/12/13/406_bg_publicationcensus2020_shortresults_bg.pdf

https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development_bg